

УДК: 338.43:339.542:339.543

Осташко Т.О., член-кореспондент НААН України
завідувач відділу Інституту економіки та прогнозування НАН України

ЕКСПОРТ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ У ЄС: ПЕРСПЕКТИВИ І ЗАВДАННЯ

Проведено аналіз динаміки та структури експорту агропродовольчої продукції в ЄС. Оцінені перспективи нарощування експорту в межах і поза межами імпорتنих тарифних квот ЄС на основі аналізу місткості імпортного сегмента відповідних продуктових ринків ЄС і митних режимів ЄС. Запропоновано рекомендації уряду, виробничим асоціаціям та виробникам для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної агропродовольчої продукції на ринках ЄС¹.

К л ю ч о в і с л о в а : експорт агропродовольчих товарів, ЗВТ з ЄС, тарифні квоти, санітарні та фітосанітарні режими, конкурентоспроможність.

J E L : F13, F15, Q02, Q17

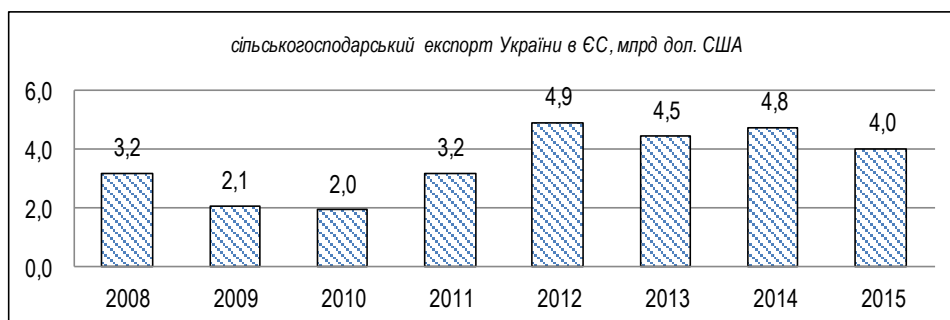
Після підписання та ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС й уведення з травня 2014 р. односторонніх торговельних преференцій на експорт у ЄС вітчизняної продукції перед вітчизняними експортерами агропродовольчої продукції (групи 1-24 УКТ ЗЕД) відкрилися нові можливості зростання обсягів і розширення номенклатури експорту в ЄС. Диверсифікація експорту необхідна також для нівелювання втрат унаслідок закриття ринків Російської Федерації.

Динаміка і структура експорту вітчизняних сільськогосподарських товарів у ЄС. Експорт вітчизняної агропродовольчої продукції в ЄС протягом 2008–2015 рр. розвивався динамічно (рис. 1). Частка експорту в ЄС у останні роки перевищує чверть агропродовольчого експорту України. В умовах дії з травня 2014 р. односторонніх торговельних преференцій ЄС експорт агропродовольчої продукції в країни Євросоюзу зріс у 2014 р. на 5,7%, Проте протягом 2015 р. було експортовано на 15% менше сільськогосподарської продукції, ніж у 2014 р. Нестійкі темпи розвитку агропродовольчого експорту, зокрема й у ЄС, пояснюються його товарною структурою, в якій переважає сільськогосподарська сировина, попит і ціни на яку на світових ринках характеризуються значною волатильністю. Так, у структурі експорту в ЄС вітчизняних агропродовольчих товарів сировинні товари у 2015 р. становили 56%. 40% агропродовольчого експорту становили зернові, 16% – насіння і плоди олійних.

Таким чином, пріоритетним завданням є нарощування експорту в ЄС продукції з вищою часткою доданої вартості, що зумовлено необхідністю (1) хоча б часткової компенсації втрати ринків Російської Федерації, основу експорту на які становила продукція з вищим рівнем переробки; (2) зменшення залежності від високої волатильності попиту та цін на сільськогосподарську сировину на світових ринках; (3) збільшення обсягів експортної виручки від агропродовольчого експорту.

Шлях вирішення цих завдань полягає у започаткуванні експорту на ринки ЄС вітчизняної продукції вищого ступеня переробки у рамках виділених Україні тарифних квот, а у перспективі – збільшення обсягів цих тарифних квот.

¹ Публікацію підготовлено за виконання НДР "Структурні зміни у світовій торгівлі як чинник розвитку внутрішнього ринку України" (№ держреєстрації 0115U002690).

Рис. 1. Експорт сільськогосподарської продукції (гр. 01-24 УКТ ЗЕД) з України в ЄС-28 у 2008–2015 рр.

Джерело: побудовано за даними Держстату України: Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі на 2 зн. УКТЗЕД за січень-грудень 2008 р. – січень-грудень 2015 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.ukrstat.gov.ua>

Оцінки перспектив експорту в межах виділених Україні тарифних квот ЄС.

У межах своїх річних тарифних квот ЄС виділила Україні певні обсяги для ввезення з нульовим тарифом м'ясної продукції, частини молочної продукції, зерна та продуктів його переробки, цукру, меду, часнику, соків, томатної пасти та інших продуктів (наприклад: яловичина – 12 тис. т; сухе молоко – 1,5 тис. т із доведенням до 5 тис. т протягом п'яти років від початку імплементації Угоди; вершкове масло – 1,5 тис. т із доведенням до 3 тис. т через п'ять років; мед – 5 тис. т із доведенням до 6 тис. т через п'ять років; часник – 0,5 тис. т; томатна паста – 10 тис. т; цукор – 20 тис. т).

Для багатьох видів продукції на сучасному етапі розвитку відповідних галузей проблема полягає не стільки в україн обмежених обсягах річних квот, скільки у нездатності виконати вимоги щодо якості та безпечності продукції для отримання дозволів на експорт у ЄС. У результаті, якщо безмитні квоти для експорту в ЄС у 2015 р. на кукурудзу, пшеницю, овес, мед, виноградний і яблучний соки, оброблені томати, ячмінну крупу, м'ясо птиці були вибрані повністю, на цукор, ячмінь, солод та пшеничну клейковину – майже повністю, то квоти на інші товари – в межах від 0 до 23% (табл. 1). Деякі продукти конкурентні на ринку ЄС і при експорті поза тарифною квотою Так, у 2014 р. із 26 тис. т, меду тільки 5 тис. т були експортовані в межах тарифної квоти, решта – з 17,3% митом. За словами операторів ринку, в Україні середня закупівельна ціна меду близько 1,5 дол. США за 1 кг – це, як мінімум, на 10% нижче, ніж у її основних країн – конкурентів на ринку ЄС – Аргентини, Індії та В'єтнаму. Конкурентними на ринку ЄС є виробники сокових концентратів, які у 2014 р. продали на ринку ЄС 86 тис. т своєї продукції, з них тільки 10 тис. т за тарифною квотою, решту – з 18% ставкою митного тарифу поза квотою ЄС. Проте високе ввізне мито на м'ясо птиці не дозволяє виробникам курятини вийти на ринки ЄС з обсягами, що перевищують виділені їм україн обмежені квоти.

Мізерною є і тарифна квота на кукурудзу порівняно з обсягами вітчизняного експорту в ЄС, який у 2014 р. становив 8,3 млн т – з них лише 4,8% було експортовано в межах тарифної квоти з нульовим митом. Проте кукурудза, як і інші зернові, може експортуватися в межах квот для третіх країн з преференційною ставкою ввізного мита, розмір яких залежить від виробництва та запасів зерна в ЄС.

Таким чином, інформація щодо імпорتنних тарифів ЄС поза межами тарифних квот, наведена у табл. 1, дає підстави до припущень щодо переліку вітчизняних агропродовольчих товарів, які можуть стати конкурентними на ринку ЄС при експорті поза тарифними квотами. Це мед, кукурудза, сокові концентрати, продукти переробки солоду та крохмалю, оброблений крохмаль, етанол, цукрова кукурудза, оброблена

Ринок: прогноз і кон'юнктура

продукція зернових. На решту продуктів, особливо тваринного походження, ввізні мита поза обсягами квот фактично є заборонними. Отже, довгостроковим пріоритетним завданням є збільшення обсягів тарифних квот.

Таблиця 1

Використання тарифних квот для експорту в ЄС українських агропродовольчих товарів у 2015 р. і тарифи поза квотами

Продукція	Використано квоти у 2015 р., %	Тариф поза квотою
Яловичина	0	12,8% + 176,8 €/100 кг
Свинина	0	53,6–86,9 €/100 кг
Баранина	0	12,8% + 222,7 €/100 кг
М'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці	100	32,5–41 €/100 кг
Молоко, вершки, згущене молоко та йогурти	0	12,9–110 €/100 кг
Сухе молоко	0	21–118 €/100 кг
Вершкове масло та молочні пасти	0	189–231,3 €/100 кг
Яйця та альбуміни	0	35 €/1000 шт., €/100 кг
Мед	100	17,3%
Часник	8,8	9,6 % + 120 €/100 кг
Цукор	98,9	41,9 €/100 кг
Інший цукор	3,0	26,8–50,7 €/100 кг
Цукрові сиропи	0,0	20 €/100 кг
Пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули	100	95 €/1000 кг
Ячмінь, ячмінне борошно та гранули	77,7	Інші режими
Овес	100,0	Інші режими
Кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули	100	7,7%
Ячмінна крупа та борошно; зерно зернових злаків, оброблене іншими способами	100	98–171 €/1000 кг
Солод та пшенична клейковина	72,9	134–166 €/1000 кг
Крохмаль	9,6	166–224 €/1000 кг
Оброблений крохмаль	0,0	9% + 17,7 €/100 кг
Висівки, відходи та залишки	22,7	44–89 €/1000 кг
Гриби	0,0	9,6% + 191 €/100 кг 18,4% + 222 €/100 кг
Оброблені помідори	100	14,4%
Виноградний та яблучний соки	100	18% (яблучний сік)
Продукція з обробленого молока	0,0	8,3% + 26,6 €/100 кг
Оброблена продукція з масла	0,0	189,6 €/100 кг
Цукрова кукурудза	0,4	5,1% + 9,4 €/100 кг 8,3% + 3,8 €/100 кг
Оброблена продукція з цукру	16,0	16% + 50,7 €/100 кг 0,4
Оброблена продукція із зернових	0,0	6,4% + 15,1 €/100 кг 8,3% + 25,7 €/100 кг
Оброблена продукція з молочних вершків	0,0	5,4% + 21,2 €/100 кг
Харчові продукти	0,1	14–42,7 €/100 кг
Етанол	0,6	19,2 €/100 л 10,2 €/100 л
Сигари та цигарки	0,0	26%
Манітол сорбіту	0,0	9,6% + 125,8 €/100 кг
Продукти переробки солоду та крохмалю	0,0	3,6%

Джерело: Доповнення до Додатку I-A Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС [1], дані Міністерства аграрної політики та продовольства України: використання Україною безмитних квот, виділених на експорт в ЄС протягом 2015 року [Електронний ресурс]. – Доступний з : http://blogs.lb.ua/opavlenko/328505_ievropeyski_kvoti_vitchiznyanogo.html?utm_source=local&utm_medium=cpm&utm_campaign=blog та дані по тарифах РНС ЄС за 2015 р.: Latest available MFN applied tariffs at HS 6-digit subheading level. Data on MFN Applied Tariff. European Union. Year 2015 [Електронний ресурс]. – Доступний з : https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/european_communities_e.htm

Проте щодо багатьох продуктів, імпорт яких у ЄС квотується, масовий вихід вітчизняних виробників на ринки ЄС є досить проблематичним – навіть після модернізації їх виробництва за стандартами ЄС. Зокрема, за прогнозом, розробленим у Європейській Комісії (ЄК) на основі агроекономічної моделі ЄК, імпорт молочних продуктів у ЄС незначний, а споживається переважно місцева продукція (табл. 2). Імпорт сирів і сухого молока не досягає 1% від обсягів внутрішнього споживання в ЄС, а імпорт масла становить приблизно 2% в обсягах внутрішнього споживання. Не прогнозується збільшення обсягів імпорту молочних продуктів. Отже, отримання дозволів на експорт у ЄС молочних продуктів швидше сприятиме виходу вітчизняних виробників на ринки третіх країн.

Таблиця 2

**Продуктовий баланс молочних продуктів в ЄС,
2014 р. – фактичні дані, 2015–2020 рр. – прогноз, тис. т**

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Сири</i>							
Виробництво	9834,6	9964,6	9966,5	10151,0	10291,6	10427,7	10554,6
Споживання	9123,2	9354,1	9262,4	9357,8	9456,8	9552,0	9641,8
Імпорт	79,2	78,7	77,8	75,5	73,7	71,7	69,3
Експорт	700,6	739,2	821,8	868,7	908,4	947,4	982,1
<i>Вершкове масло</i>							
Виробництво	2241,8	2297,2	2275,6	2288,6	2305,8	2328,0	2348,4
Споживання	2080,6	2140,0	2176,6	2187,6	2197,1	2197,3	2213,5
Імпорт	40,0	39,2	40,8	38,5	35,9	33,1	30,7
Експорт	131,2	146,4	179,8	189,5	174,6	163,8	165,7
<i>Знежирене сухе молоко</i>							
Виробництво	1300,7	1411,4	1407,3	1430,2	1456,2	1480,9	1502,0
Споживання	702,4	717,6	777,5	754,0	742,3	745,1	747,4
Імпорт	2,0	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
Експорт	582,3	668,4	661,4	692,8	715,6	737,4	756,1
<i>Незбиране сухе молоко</i>							
Виробництво	777,9	793,3	785,9	790,7	799,9	807,4	817,6
Споживання	364,4	378,1	354,0	357,9	361,8	365,8	371,7
Імпорт	2,0	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8
Експорт	415,5	418,0	434,7	435,5	440,8	444,3	448,7

Джерело: Medium-term prospects for EU agricultural markets and income 2014–2024 [Електронний ресурс]. – Доступний з : http://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/medium-term-outlook/index_en.htm

Досить насиченим є ринок свинини ЄС (табл. 3). Тільки 0,08% обсягів споживання свинини задовольняється за рахунок імпорту. Проте у середньостроковій перспективі очікується зростання імпорту свинини з 17 тис. т у 2014 р. до 21 тис. т у 2015–2020 рр. Розвиватиметься й імпорт м'яса птиці та яловичини і телятини в ЄС. У 2014 р. на ринку ЄС споживалося 6% імпортного м'яса птиці та 4% імпортової яловичини і телятини.

Перспективи нарощування експорту традиційної продукції. Щоб оцінити перспективи збільшення обсягів експорту на ринки ЄС вітчизняних товарів традиційного експорту, необхідно розглянути як динаміку імпорту на ринки ЄС цих товарів (табл. 4), так і прогнози попиту на ці товари на ринку ЄС.

Ринок: прогноз і кон'юнктура

Протягом 2010–2014 рр. найбільш динамічно розвивався експорт у ЄС зернових (насамперед кукурудзи), пшениці, сої, макухи, меду, горіхів, матеріалів для плетіння, макаронних, кондитерських виробів і соків.

Таблиця 3

Продуктовий баланс м'яса ЄС, 2014 р. – фактичні дані, 2015–2020 рр. – прогноз, тис. т

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Яловичина та телятина</i>							
Виробництво	7 501	7 690	7 645	7 549	7 492	7 462	7 453
Споживання	7 625	7 817	7 825	7 758	7 697	7 662	7 643
Імпорт	299	299	338	359	349	339	333
Експорт	175	171	160	151	144	138	141
<i>Свинина</i>							
Виробництво	22 238	22 412	22 483	22 516	22 555	22 606	22 609
Споживання	20 218	20 387	20 360	20 308	20 278	20 287	20 257
Імпорт	17	17	21	21	21	21	21
Експорт	2 037	2 041	2 143	2 228	2 298	2 339	2 373
<i>М'ясо птиці</i>							
Виробництво	13 049	13 101	13 366	13 453	13 542	13 556	13 646
Споживання	12 536	12 631	12 823	12 934	13 047	13 050	13 125
Імпорт	768	840	889	946	1 004	1 009	1 008
Експорт	1 281	1 310	1 432	1 466	1 499	1 515	1 528

Джерело: Medium-term prospects for EU agricultural markets and income 2014–2024 [Електронний ресурс]. – Доступний з : http://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/medium-term-outlook/index_en.htm

Таблиця 4

Експорт агропродовольчих товарів з України в ЄС у 2010–2014 рр.

Продукт	Вартість експорту в ЄС, млн євро					2014 до 2013, %	Середні темпи змін у 2010–2014, %
	2010	2011	2012	2013	2014		
Зернові (крім пшениці та рису)	88	552	1275	1496	1465	-2	168
Насіння олійних (крім соєвих бобів)	510	547	587	719	469	-35	-2
Рослинні олії (крім пальмової та оливкової)	513	496	641	464	614	32	5
Макуха	171	260	458	405	502	24	31
Соя	48	181	394	320	211	-34	45
Пшениця	18	267	373	21	180	754	78
Лоза, очерет, матеріали для плетіння	20	31	50	61	79	28	42
Фрукти свіжі та сухі (крім citrusових та тропічних фруктів)	46	53	46	39	45	14	-1
Горіхи	17	34	37	50	50	1	31
Казеїн	25	36	37	23	33	45	7
Фруктові соки	20	8	31	31	38	23	18
Овочі свіжі, охолоджені, сухі	24	15	31	22	25	17	1
Макаронні, кондитерські, хлібні вироби	14	17	22	25	29	18	21
Яйця, мед	5	10	16	30	40	32	71
Шоколад, вироби з какао, морозиво	17	14	13	11	17	52	0
Решта агропродовольчих товарів	83	102	121	118	159	35	18

Джерело: EU28 agri-food trade with Ukraine [Електронний ресурс]. – Доступний з : http://ec.europa.eu/agriculture/trade-analysis/statistics/outside-eu/2015/ukraine_en.pdf

Кукурудза є лідером вітчизняного експорту в ЄС. У табл. 5 представлений середньостроковий прогноз виробництва, споживання та імпорту кукурудзи, розроблений у Європейській Комісії на основі агроекономічної моделі ЄК.

Таблиця 5

**Виробництво, споживання та імпорт кукурудзи і м'якої пшениці в ЄС,
2014 р. – фактичні дані, 2015–2020 рр. – прогноз, млн т**

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Виробництво	72,1	70,2	71,2	72,4	73,4	74,3	75,2
Споживання:	74,0	77,1	77,7	78,3	78,9	79,4	79,9
у т.ч. на корми	58,8	59,9	59,0	59,3	59,6	59,7	59,8
у т.ч. на біоенергію	4,4	4,9	5,5	6,8	7,5	8,1	8,1
Імпорт	9,0	6,9	8,6	8,2	7,9	7,5	7,0
Виробництво	146,8	135,1	133,8	134,6	135,7	137,3	138,3
Споживання	116,8	114,7	115,0	113,3	113,9	114,9	115,8
Імпорт	3,0	2,9	2,9	2,8	2,6	2,5	2,4

Джерело: Medium-term prospects for EU agricultural markets and income 2014–2024 [Електронний ресурс]. – Доступний з : http://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/medium-term-outlook/index_en.htm

За середньостроковим прогнозом споживання кукурудзи в ЄС має стійку тенденцію до зростання, особливо за рахунок її використання у біоенергетиці. Проте зростаючий попит забезпечуватиметься в основному за рахунок нарощування власного виробництва ЄС, а обсяги імпорту кукурудзи скорочуватимуться. Ці тенденції не дозволяють розраховувати на зростання експорту кукурудзи з України в ЄС у середньостроковій перспективі.

Останніми роками Україна наростила експорт м'якої пшениці в ЄС. Проте, за прогнозом Європейської Комісії, збільшення споживання та імпорту м'якої пшениці в ЄС не очікується, отже, розраховувати на нарощування експорту пшениці в ЄС також не доводиться.

Насіння соняшнику займає незначну частку в імпорті насіння олійних у ЄС (до 4%) і має досить обмежений, але стабільний попит. Нарощування обсягів імпорту в ЄС насіння соняшнику не очікується. Більш перспективним сегментом ринку олійних ЄС є соя. Обсяги виробництва сої в ЄС лише приблизно на 10% забезпечують потреби у внутрішньому споживанні. Україна має можливості нарощування експорту сої в ЄС: її частка на ринку сої ЄС не перевищує 6% і може бути збільшена. Перспективним залишається і ринок ріпаку ЄС, частка України на якому перевищує 40%, проте подальше збільшення посівів під ріпаком в Україні спеціалісти вважають недоцільним.

Стосовно ж рослинних олій, то соняшникова олія має досить незначний сегмент на споживчому ринку ЄС, що обмежує перспективи нарощування її експорту. Перспективи має експорт макухи (шротів), який динамічно розвивається протягом останніх років.

Таким чином, із лідерів українського експорту агропродовольчих товарів на ринку ЄС перспективи для нарощування обсягів експорту мають соя, макуха (шроти), казеїн, мед, фруктові соки, горіхи, лоза, макаронні та кондитерські вироби.

Механізми забезпечення конкурентоспроможності агропродовольчих товарів України на ринках ЄС повинні будуватися на детальному аналізі режимів торгівлі агропродовольчою продукцією ЄС.

Особливості санітарних та фітосанітарних режимів торгівлі агропродовольчою продукцією в ЄС. Продаж продовольства в ЄС, незалежно від походження, підпадає під суворі санітарні регулювання. Імпортовані харчові продукти повинні відповідати законодавству ЄС у продовольчій сфері або задовольняти вимогам, визна-

Ринок: прогноз і кон'юнктура

ченим в угодах між ЄС та країною-експортером. Наприклад, ЄС має ветеринарні угоди з США, Канадою, Новою Зеландією, Андоррою, Чилі, ЄАВТ, Мексикою, Швейцарією, Південною Кореєю та торговельні угоди, що стосуються СФЗ, із Сингапуром, Перу, Колумбією, Центральною Америкою. Харчові продукти нетваринного походження з цих країн взагалі можуть імпортуватися без санітарного сертифікату. Але це довгострокова перспектива для України, яка залежить від термінів імplementації відповідного законодавства ЄС.

Слід відзначити, що стосовно заходів, які стосуються здоров'я рослин та продуктів нетваринного походження, законодавство ЄС базується на відповідних міжнародних стандартах. Тобто сертифікація цих продуктів для експорту в ЄС сприяє виходу вітчизняних виробників продукції рослинного походження на ринки третіх країн і – у зворотному порядку – виробники, які працюють на ринках третіх країн, не матимуть особливих бар'єрів при виході на ринки ЄС. На відміну від продуктів тваринного походження, започаткування виробниками експорту в ЄС рослин та продукції рослинного походження не потребує попереднього дозволу. Загалом продовольство та корми нетваринного походження можуть імпортуватися до ЄС і без сертифікату країни-експортера у випадку, коли відповідні органи країн – членів ЄС організують регулярний офіційний контроль такого імпорту (кожна країна ЄС має також власний офіційний орган, який відповідає за безпечність продовольства, здоров'я тварин і рослин й охорону довкілля).

Продовольчі товари тваринного походження (у тому числі рибу) дозволяється ввозити в ЄС тільки тоді, коли вони походять із схвалених установ у вибраних (включених до списку) країнах-експортерах. Щоб потрапити у цей список, потрібно, між іншим, визнання Європейською Комісією компетентності ветеринарних органів третіх країн, які мають подати заявку на включення нових підприємств (виробників) до списку ЄС. Ці органи також видають санітарні сертифікати, потрібні для експорту в ЄС.

Таким чином, першим кроком для просування експорту продукції тваринного походження на ринки ЄС є інспекція національного компетентного органа з метою перевірки, чи гарантує цей орган дотримання гігієнічних і санітарних вимог упродовж усього ланцюжка виробництва певного продукту. Надалі – для того щоб потрапити до списку схвалених експортерів – українське підприємство має звернутися до національного компетентного органа і через нього зробити запит на Офіс продовольства і ветеринарії (FVO) Європейської Комісії. Для масового виходу вітчизняних підприємств на ринки ЄС важливо, що перевірка ЄС проводиться тільки для підприємств, які першими виходять на ринок ЄС.

Вимога щодо попереднього схвалення потужностей для експорту в ЄС або в окремі країни ЄС не стосується всіх агропродовольчих товарів, а обмежується окремими категоріями потужностей виробництва продуктів тваринного походження для споживання людей: бійнями, потужностями з нарізання м'яса, виробництва фаршу, напівфабрикатів, м'яса, механічного обвалювання м'ясних продуктів тощо. Крім того, попереднього схвалення вимагають молочні ферми, потужності для виробництва молочних продуктів, яєчних продуктів, рибних продуктів, навіть судно-фабрики та судно-холодильники, потужності з виробництва кормів для домашніх тварин, добрива та добрива для ґрунту (тваринного походження), склади продуктів переробки тощо.

В Україні у списку схвалених потужностей уже перебувають Вінницька птахофабрика, птахофабрика Снятинська "Нова", ОВ "Комплекс Агромарс", Миронівська птахофабрика [2].

Стосовно ж отримання дозволів на імпорт у ЄС інших видів м'яса, то інспекції поки що відкладено з огляду на епідемічну ситуацію в Україні.

З 10 січня 2016 р. десять вітчизняних молокопереробних підприємств отримали дозвіл на експорт своєї продукції в ЄС [2]. Включення вітчизняних підприємств до списку дозволених для експорту в ЄС залежить від спільних зусиль Міністерства аграрної політики та продовольства України, Держслужби з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, самих підприємств і об'єднань виробників та самих виробників.

У цій ланці сільськогосподарські виробники є найменш підготовленими для виходу на ринки ЄС. Міністерство аграрної політики має достатню інституційну спроможність для організації та проведення інспекцій і підготовки змін до законодавства за планом імплементації Угоди про асоціацію з ЄС. По-перше, воно має досвід організації інспектування птахофабрик, по-друге, його підтримували і підтримують проекти технічної допомоги ЄС.

Для просування на ринок ЄС вітчизняної агропродовольчої продукції необхідно активізувати роботу галузевих виробничих асоціацій. Зокрема, як показує досвід країн ЄС, перспективним інструментом посилення конкурентних позицій вітчизняних виробників на ринку ЄС є запровадження добровільних галузевих стандартів, що, як правило, містять більш суворі вимоги до якості продукції, розробляються виробничими об'єднаннями, впроваджуються виробниками і використовуються у маркетингових стратегіях просування відповідної продукції на ринок.

Вітчизняні виробники м'яса птиці першими серед виробників продукції тваринного походження отримали дозвіл на експорт своєї продукції у країни ЄС. Для закріплення на висококонкурентному ринку ЄС необхідно мати ефективну маркетингову стратегію. Цікавий досвід просування на ринки країн ЄС має Польща, яка є найбільшим виробником і експортером м'яса птиці в ЄС.

Стратегія Польщі базується на підвищених вимогах до якості та безпечності продукції з відповідним пакуванням і маркуванням продукції птахівництва та просуванні такої продукції на ринок. У відповідь на зростаючу конкуренцію на ринках країн ЄС асоціаціями виробників та науковцями була створена система Гарантування якості харчових продуктів QAFP (Quality Assurance for Food Products) [3]. Система QAFP дає гарантії споживачам, що у виробничому процесі дотримуються таких правил: заборони ін'єкцій, заборони введення будь-яких субстанцій або речовин, заборони на використання антибіотиків, гормонів і стимуляторів, посиленої турботи про тварин, суворих вимог до відгодівлі. Створення і поширення нового галузевого стандарту супроводжувалося інформаційною кампанією під лозунгом "Нова якість у птахівництві" – як у Польщі, так і у Німеччині, ринок якої є найбільш привабливим для Польщі.

Аналогічні стратегії використовуються у Німеччині, яка представляє свої м'ясні продукти на ринки ЄС під марками "німецький продукт", "німецьке походження", та Іспанією, яка просуває свій стандарт м'ясних продуктів, виготовлених зі свиней, яких годували каштанами або жолудями.

На жаль, вітчизняні експортери поки що активно не займаються просуванням своєї продукції на ринок ЄС. За відомостями з інтерв'ю українському виданню делегата Німецької економіки в Україні Олександра Маркуса, "український мед також майже весь скуповують посередники і торгують ним під своїми брендами. У результаті Європа "не знає" українського меду" [4].

Виробничі асоціації в Україні за деякими винятками представляють інтереси великих виробників, а для розвитку експорту малих і середніх підприємств важливою є роль держави. Малі та середні підприємства становлять основу харчової промисловості, а сімейні фермерські господарства – основу сільського господарства країн ЄС. За даними міжнародної асоціації виробників харчової промисловості ЄС Food Drink Europe, середні та малі підприємства забезпечують 49,3%

Ринок: прогноз і кон'юнктура

товарообігу, 63,4% зайнятості і становлять 99,1% у чисельності підприємств харчової промисловості [5].

На шляху розширення експорту в ЄС вітчизняної сільськогосподарської та харчової продукції, виробленої малими та середніми підприємствами стоять три основні проблеми:

- 1) висока вартість модернізації виробництв для переходу на європейські стандарти та процедури сертифікації для експорту в ЄС;
- 2) низька поінформованість малих та середніх підприємств щодо кон'юнктури ринків ЄС, процедур експорту, низька спроможність у пошуку партнерів, проведенні переговорів тощо;
- 3) незадовільна якість молочної сировини, що постачається сектором домашніх господарств населення на молокопереробні підприємства.

Безперечно, господарствам населення важко проводити модернізацію їх виробництва, щоб постачати сировину для виробництв, які працюють на експорт. Відповідно до нового євроінтеграційного закону України "Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів" [6] система управління безпечності харчових продуктів на принципах НАССР на всіх молокозаводах та бійнях має бути запроваджена у 2017 р., причому основою системи харчової безпечності стане простежуваність, насамперед точна інформація про те, звідки підприємство отримало сировину (Регламент ЄС 178/2002). Сумнівно, що простежуваність, безпечність і якість сировини буде забезпечена від господарств населення, які утримують 77,8% поголів'я корів та 52,3% поголів'я свиней в Україні. Зняття з 1 січня 2015 р. заборони продажу домашнього молока, сиру та м'яса на ринках іще більше відтермінувало завдання створення інфраструктури для прийому молока та продуктів, вироблених з молока, видосенного виключно доїльними апаратами, без дотику рук. Адже необхідні для цього 2 млрд грн у держбюджеті на 2015 р. не були передбачені.

Вихід вбачається або у продовженні кінцевого терміну переходу на європейські стандарти до проведення структурної реформи в молочній галузі, або у залученні зовнішнього фінансування на модернізацію м'ясомолочного сектора господарств населення. Ефективний шлях вирішення цієї проблеми – розбудова системи сільськогосподарської кооперації.

Крім того, малим формам виробництва необхідна державна підтримка для виходу на ринки ЄС. Прикладом для наслідування може слугувати Агентство сільськогосподарського ринку Польщі (ARR), яке є державним урядовим професійним експертним органом і, крім інших функцій, допомагає малим і середнім виробникам Польщі шукати партнерів на ринках країн ЄС, готує для них огляди кон'юнктури ринків країн ЄС, надає інші види інформаційної та організаційної підтримки. На сайті цього агентства і наші виробники можуть знайти корисну інформацію щодо особливостей виходу на ринки країн ЄС, а також отримати допомогу у налагодженні партнерських стосунків з операторами польського агропродовольчого ринку [3]. В Україні за своїм статутом такі функції мав би виконувати Аграрний фонд, який наразі перебуває у процесі реорганізації. Без поширення обслуговуючої кооперації, організаційної та інформаційної підтримки масовий експорт продукції малих і середніх форм господарювання у сільському господарстві та харчовій промисловості не уявляється можливим.

Висновки та рекомендації

1. Після створення ЗВТ з ЄС уряду необхідно ініціювати переговори щодо збільшення обсягів тарифних квот, які повністю були використані вітчизняними експортерами протягом дії режиму автономних преференцій ЄС, насамперед на експорт кукурудзи, меду, яблучного та виноградного соку, а також курятини. У більш віддаленій перспективі доцільно буде провести переговори щодо збіль-

шення обсягів тарифних квот на товари, імпорتنі тарифи на які поза квотами фактично є заборонними, насамперед на продукцію тваринного походження.

2. Необхідно сприяти першочерговій сертифікації для експорту в ЄС виробництв товарів, які можуть стати конкурентними на ринку ЄС при експорті поза тарифними квотами. Це мед, кукурудза, сокові концентрати, продукти переробки солоду та крохмалю, оброблений крохмаль, етанол, цукрова кукурудза, оброблена продукція зернових.

3. Для розвитку експорту сільськогосподарської продукції в ЄС важливими є спільні зусилля Міністерства аграрної політики та продовольства України, Держслужби з питань безпеки харчових продуктів, самих підприємств та об'єднань виробників як в організації процесу імплементації Угоди про асоціацію з ЄС, так і в організаційній та інформаційній підтримці експортерів агропродовольчої продукції.

4. Необхідно прискорити процес повноцінного виконання функцій новоствореною Держслужбою з питань безпеки харчових продуктів і захисту споживачів, незавершеність якого створює перешкоди в отриманні сертифікатів для експорту продукції.

5. Уряду необхідно сприяти залученню зовнішнього фінансування на модернізацію м'ясомолочного сектора господарств населення, інакше доведеться, як це відбулося у Польщі, подовжити кінцевий строк переходу на європейські стандарти до проведення структурної реформи в молочній галузі і впровадження процедур для первинних виробників (так званої належної практики). Джерелом зовнішнього фінансування можуть бути фонди Програми Європейського сусідства для сільського господарства та сільського розвитку (ENPARD). Для імплементації ініціативи ENPARD в Україні вибрані три пріоритетні сфери [7]: (1) економічне зростання і розвиток сільських територій; (2) безпека продовольства і продовольча безпека; (3) розвиток інфраструктури сільських територій. Завдання модернізації м'ясомолочного сектора господарств населення відповідає першим двом пріоритетам цієї програми.

6. Для виходу малих і середніх форм господарювання на ринки ЄС необхідно сприяти поширенню сільськогосподарської обслуговуючої кооперації як через відповідну програму Державного бюджету, так і через залучення ресурсів програми ENPARD (із цієї програми у 2014 р. вже було виділено 15 млн євро на підтримку створення сільськогосподарських кооперативів у Грузії).

7. У перспективі за результатами імплементації законодавства ЄС щодо СФЗ уряду доцільно ініціювати укладання ветеринарної угоди і угоди СФЗ з ЄС, які полегшать процеси сертифікації продукції тваринного походження для експорту в ЄС і скасують необхідність санітарного сертифікату для експорту в ЄС продуктів нетваринного походження (такі угоди ЄС має з обмеженою кількістю країн).

8. Держслужбі з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів спільно із виробничими асоціаціями доцільно проводити роботу щодо включення вітчизняних продуктів рослинного походження до списку країн-імпортерів ЄС зі зменшеною частотою перевірок, який формується залежно від ступеня ризику.

9. Для успішної конкуренції на ринках ЄС галузевим виробничим асоціаціям доцільно розробляти, впроваджувати та рекламувати добровільні галузеві стандарти, що містять більш суворі вимоги до якості продукції.

Список використаних джерел

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Доступний з : http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf
2. Офіційний сайт Європейської Комісії: Health and Food Safety [Електронний ресурс]. – Доступний з : https://webgate.ec.europa.eu/sanco/traces/output/UA/PM_UA_en.pdf; https://webgate.ec.europa.eu/sanco/traces/output/UA/MMP_UA_en.pdf
3. Polska liderem w produkcji mięsa drobiowego [Електронний ресурс] // Biuletyn Informacyjny ARR / офіц. сайт Агентства сільськогосподарського ринку Польщі. – 2/2015. – Доступний з : http://www.arr.gov.pl/data/400/biuletyn_informacyjny_arr_2_2015.pdf
4. 7 главных ошибок украинского бизнеса за границей [Електронний ресурс] // Бизнес Вести. – 2015. – 11 июня. – Доступний з : <http://business.vesti-ukr.com/103175-7-glavnyh-oshibok-ukrainskogo-biznesa-za-granicej>
5. Promoting an EU Industrial Policy for Food and Drink. Competitiveness Report 2013–2015 [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.fooddrinkeurope.eu/S=0/publication/competitiveness-report-promoting-an-eu-industrial-policy-for-food-and-drink>
6. Закон України " Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів" від 23.12.1997 № 771/97-ВР [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>
7. Launching of the project for better food safety in Ukraine [Електронний ресурс] / European Neighbourhood Programme for Agriculture and Rural Development. – 2014. – 4 July. – Доступний з : <http://www.enpard.iamm.fr/en/elsewhere/news-from-east-enpard/161-enpard-ukraine-july2014>

Надійшла до редакції 16.11.2015 р.

*Осташко Т.А., член-корреспондент НААН України
заведующая отделом Института экономики и прогнозирования НАН Украины*

**ЭКСПОРТ АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ ТОВАРОВ В ЕС:
ПЕРСПЕКТИВЫ И ЗАДАЧИ**

Проанализированы динамика и структура экспорта агропродовольственной продукции в ЕС. Оценены перспективы его наращивания в пределах и за пределами импортных тарифных квот ЕС на основе анализа ёмкости импортного сегмента соответствующих продуктовых рынков и таможенных режимов ЕС. Предложены рекомендации правительству, производственным ассоциациям и производителям для повышения конкурентоспособности отечественной агропродовольственной продукции на рынках ЕС.

Ключевые слова: экспорт агропродовольственных товаров, ЗСТ с ЕС, тарифные квоты, санитарные и фитосанитарные режимы, конкурентоспособность

*Tamara Ostashko, Doctor of Economics, Corresponding Member of National Academy of Agricultural Sciences of Ukraine
Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine*

AGRI-FOOD EXPORTS TO THE EU: OUTLOOK AND GOALS

Analysis of dynamics and structure of agri-food exports to the EU has shown that the growth rate of agri-food export is unstable due to high share of raw agricultural goods with high volatility of prices and demand on the world market. Based on the analysis of import share capacity of particular EU markets and EU customs regulations, the author estimates the capabilities to increase exports within and over the tariff quotes. The article provides a list of domestically produced goods that can become competitive on the EU markets when exported in quantities over the tariff quota limits, which includes honey, concentrated juices, processed goods from malt and starch, processed starch, ethanol, sweetcorn, and processed goods from grains. Import tariffs for the quantities over the tariff quota for all other goods, especially livestock products, are de facto prohibitive. Therefore, the long-time priority is to raise the level of tariff quotas.

Analysis of the outlooks of the EU dairy products balance shows that significant entrance of domestic producers to the EU markets would face a lot of problems even after the modernization of the production process in accordance with the EU standards. Soybeans, oilseeds meal, casein, honey, fruit juices, nuts, willow, pasta and confectionery are the only leading goods of Ukrainian exports to the EU, whose export volumes can be actually increased. The probability of increase in exports of corn, wheat, and sunflower seeds and oil is low due to the unfavorable mid-term outlook of EU markets. The author defines various measures to be undertaken by executive authorities, producers' associations and producers in order to ensure the competitiveness of domestically produced agri-food goods on the EU markets.

Keywords: *export of agri-food goods, FTA with EU, tariff quotas, sanitary and phytosanitary measures, competitiveness*

References

1. The Association Agreement between Ukraine, on one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part. Retrieved from: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf [in Ukrainian].
2. Official website of the European Commission: Health and Food Safety. – Retrieved from: https://webgate.ec.europa.eu/sanco/traces/output/UA/PM_UA_en.pdf [in English].
3. Polska liderem w produkcji mięsa drobiowego (2015). Agricultural Market Agency site in Poland, *Biuletyn Informacyjny ARR*, 2. – Retrieved from: http://www.arr.gov.pl/data/400/biuletyn_informacyjny_arr_2_2015.pdf [in Polish].
4. 7 major mistakes of the Ukrainian business abroad (2015). *Business News*, 11 June. – Retrieved from: <http://business.vesti-ukr.com/103175-7-glavnyh-oshibok-ukrainskogo-biznesa-za-granicej> [in Russian].
5. Promoting an EU Industrial Policy for Food and Drink. Competitiveness Report 2013–2015 [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://www.fooddrinkeurope.eu/S=0/publication/competitiveness-report-promoting-an-eu-industrial-policy-for-food-and-drink> [in English].
6. The Law of Ukraine On basic principles and requirements for safety and quality of food of 23.12.1997 №771/97-BP. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
7. Launching of the project for better food safety in Ukraine (2014, 4 July). European Neighbourhood Programme for Agriculture and Rural Development. – Retrieved from: <http://www.enpard.iamm.fr/en/elsewhere/news-from-east-enpard/161-enpard-ukraine-july2014> [in English].